

ŞÜBHƏLİ ŞƏXSİN TUTULMADAN DƏRHAL SONRA XƏBƏR VERMƏSİ HÜQUQU-MÜDAFİƏNİN ZƏRURİ TƏRKİB HİSSƏSİ KİMİ

KƏNAN İSMAYILOV*

Annotasiya

Bu məqalədə Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 90.7.5 və 153.2.4-cü maddələrində öz əksini tapmış, tutulmadan dərhal sonra şəxsin tutulması barədə xəbər vermək hüququnun hüquqi əsasları, tənzimləmələri və bu hüququn müdafiə hüququ ilə birbaşa əlaqəsi və onun tərkib hissəsi kimi geniş şəkildə araşdırılmasına çalışılmışdır. Müəyyən edilən hüquqi tənzimləmələrin kontekstində, bu hüququn müstəqil bir norma olması ilə yanaşı, eyni zamanda müdafiə hüququnun digər tərkib hissəsi kimi sayılan yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququ ilə bərabər bir hüquqi prosedur olaraq təmin edilməsinin vacibliyi müzakirə edilir. Tutulmadan dərhal sonra şəxsin tutulması barədə xəbər vermək hüququ, müdafiə hüququnun ayrılmaz bir hissəsi kimi qiymətləndirilir. Çünki tutulma proseduru yalnız şəxsin özünü və ya müdafiəçisinin müdaxiləsi ilə yox, həmçinin müdafiə hüququnu təmin edəcək digər hüquqi prosedurların tətbiqi ilə həyata keçirilməlidir. Bu, sadəcə bir formal tələb olmayıb, eyni zamanda şəxsin müdafiə hüququnu təmin edəcək və onun hüquqlarının pozulmasının qarşısını alacaq bir mexanizmdir. Tutulma zamanı şəxsin hüquqlarının düzgün şəkildə təmin olunmaması, onun müdafiə hüququna birbaşa təsir, bəzi hallarda isə şəxsin hüququnun pozulması, gələcəkdə məhkəmə prosesində isə onun müdafiəsiz qalmasına səbəb ola bilər. Məqalədə bu hüququn təmin olunmamasının şəxslərin hüquqi statusuna hansı formada təsir edə biləcəyi, bunun müdafiə hüququna təsiri və tutulma prosedurlarının tətbiqində qarşıya çıxan təcrübi çətinliklər müzakirə edilmişdir. Xüsusən də, tutulmanın hüquqi nəticələri və müvafiq qanunvericiliyə uyğun olaraq ümumilikdə şəxsin müdafiə hüququnun təmin edilməsi istiqamətində təcrübi məsələlər diqqətə çatdırılmışdır. Bundan əlavə, insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi və hüquqi prosedurların şəffaflığının genişləndirilməsi istiqamətində yeni yanaşmaların tətbiq edilməsi müzakirə edilir. Bu yanaşmalar, yalnız hüququn tətbiqini daha effektiv etmək məqsədini güdmür, həm də vətəndaşların hüquqlarının qorunması və hüquqi ədalətin təmini baxımından müasir tələblərə uyğun şəkildə inkişaf etdirilməsi diqqətə çatdırılır. Bu sahədəki təcrübələrə əsaslanaraq, hüquqi müdafiə mexanizmlərinin inkişaf etdirilməsi və optimallaşdırılması, həmçinin onların səmərəli şəkildə tətbiq edilməsinin müdafiəçilərin üzləşdiyi bir çox çətinlikləri aradan qaldıra bilməsi imkanları təsvir edilmişdir. Burada, normativ aktların konkret vəziyyətlərdə necə tətbiq edildiyi, bu hüququn təcrübədə necə təmin

---

* Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının üzvü / “Chicago-Kent College of Law”
Hüquq Məktəbinin magistrantı / email: kenan.s.ismayilov@gmail.com

olunması və nəticədə hüquqi müdafiə ilə əlaqəli məsələlər ətraflı şəkildə təhlil edilir. Son olaraq, məqalədə hüquqi müdafiə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi və optimallaşdırılması istiqamətində atılacaq addımların, həm müdafiə hüququnun effektivliyinin təmin edilməsinin, hüquqi yardımın keyfiyyətini artırmasının, həm də vətəndaşların hüquqlarının təmin olunmasına zəmanət verməsi imkanları göstərilmişdir. İnsan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsinin, müdafiə hüququnun həyata keçirilməsi, vəkillik fəaliyyətinin daha da gücləndirilməsi baxımdan deyil, həm də dövlətin hüquqi mexanizmlərinin daha şəffaf və ədalətli etmək baxımından əhəmiyyətli olması qeyd edilmişdir.

Açar sözlər: *xəbər vermə hüququ, şübhəli şəxs, tutulma, müdafiə hüququ, müdafiəçi, keyfiyyətli hüquqi yardım, hüquqi zəmanət, azadlığın faktiki məhdudlaşdırılması.*

I. Giriş

Cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli törətməkdə şübhəli olan şəxsin müdafiə hüququnun əsasları beynəlxalq konvensiyalar və digər aktlarda, buna uğun olaraq isə demokratik dövlətlərin milli qanunvericiliklərində də öz əksini tapmışdır.

Belə ki, İnsan Hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamənin 9-cu maddəsində qeyd olunur ki, heç bir şəxs əsassız olaraq həbs edilə, saxlanıla və ya sürgün edilə bilməz [17].

İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının (European Convention on Human Rights) 5.1-ci maddəsində hər kəsin azadlıq və şəxsi toxunulmazlıq hüququnun olduğu bildirilir və yalnız qanunla müəyyən edilmiş əsaslar və prosedurlar çərçivəsində azadlıqdan məhrum edilməyə yol verildiyi göstərilir [18].

Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın (International Covenant on Civil and Political Rights) 9.1-ci maddəsində də oxşar müddəə təsbit olunmuşdur: heç bir şəxs özbaşına həbs və ya saxlanmaya məruz qalmamalı, azadlıqdan yalnız qanunla müəyyən edilmiş əsas və prosedurlar daxilində məhrum edilə bilər [9].

İşgəncələrə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və cəzaya qarşı Konvensiyada (Convention against Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment) isə saxlanma şəraitində işgəncə və qeyri-insani rəftarın yolverilməzliyi vurğulanır [6].

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Assambleyası tərəfindən 9 dekabr 1988-ci il tarixində qəbul edilmiş Həbsin və ya azadlıqdan məhrumətin istənilən formasına məruz qalan bütün şəxslərin müdafiəsi üzrə Prinsiplər Toplusu beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş prinsiplər toplusu kimi üzv dövlətlər üçün tövsiyə xarakteri daşmasına baxmayaraq, ayrı-ayrı qanunvericilik aktlarında bu prinsiplər bu və ya digər formada tətbiq edilmişdir [16].

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında (bundan sonra Konstitusiya) bu hüquqlar öz əksini tapmışdır. Belə ki, insan və vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının tanınması, onlara riayət edilməsi və müdafiəsinin dövlətin ən

başlıca vəzifəsi kimi Konstitusiyanın 12-ci maddəsində öz əksini tapmış, buna əsasən isə insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi dövlətin ali məqsədi elan olunmuş və Konstitusiyada sadalanan insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqlarının Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilməsi göstərilmişdir [5].

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 26-cı maddəsinə əsasən, hər bir şəxs qanunla qadağan olunmayan vasitələrlə öz hüquq və azadlıqlarını müdafiə etmək hüququna malikdir. Dövlət isə bu hüquq və azadlıqların müdafiəsinə təminat verir [5].

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 60-cı maddəsinə əsasən, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir. İstər Əsas Qanunumuzda və ona uyğun qəbul edilmiş edilmiş digər milli qanunvericilik aktlarında, istərsə də beynəlxalq hüquqi aktlarda ən təməl haqlardan biri kimi məhkəmə müdafiəsi hüququna təminat verilir. Bu, həm də ona görə müstəsna önəm kəsb edir ki, digər hüquq və azadlıqların təminatı da son mərhələdə məhkəmə müdafiəsi hüququ ilə kəşisir, başqa sözlə, bu hüququn mahiyyəti bərabərində pozulmuş hüquq və azadlıqların məhkəmə vasitəsilə bərpa ediləcəyinə dair gözləntini təlqin edir [5].

Konstitusiyanın 61-ci maddəsində isə, hər kəsin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququ öz əksini tapmışdır [5].

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ölkə vətəndaşları ilə yanaşı, əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin də hüquq və azadlıqlarının məhkəmə müdafiəsinə təminat verir. Hüquqi şəxslərin qanuni mənafeleləri də eyni hüquqi müdafiə çərçivəsinə daxildir. Hüquq pozuntularından müdafiə məhkəmə icraatının istənilən mərhələsində mümkündür və heç kim bu hüquqdan məhrum edilə bilməz. Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiə hüququ qanunvericiliklə təmin olunur və həmin şəxslərə, həbs və ya ittiham olunduğu andan müdafiəçi ilə təmin olunmaq hüququ təqdim edilir [2, s. 281].

Konstitusiyanın 67-ci maddəsində qeyd olunur ki, tutulmuş, həbs edilmiş və ya cinayətdə təqsirləndirilən şəxsin hüquqları dərhal izah edilməli və bu tədbirlərin səbəbləri ona bildirilməlidir [5].

Konstitusiyanın 68-ci maddəsinə görə isə, hər bir şəxsin dövlət orqanlarının ona qarşı davranışında qanunçuluğa və vicdanlılığa əsaslanan davranış gözləntisi vardır [5].

Deməli, tutulma-azadlıq hüququnun məhdudlaşdırılması forması kimi yalnız milli qanunvericilik və beynəlxalq öhdəliklər çərçivəsində tətbiq edilə bilər [1, s. 324].

II. Şübhəli şəxsin tutulmadan

dərhal sonra xəbər verməsi hüququnun təhlili

Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinə əsasən, şübhəli şəxsin hüquqları, müdafiəçi ilə təmin olunmaq, o cümlədən 90.7.5-ci maddədə yaxınlarına məlumat verməsi, əgər tutulmuş şəxs əcnəbi,

yaxud vətəndaşlığı olmayan şəxsdirsə, onun vətəndaşı olduğu və ya daimi yaşadığı dövlətin Azərbaycan Respublikasında olan diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna, yaxud ona himayədarlığı öz üzərinə götürmüş milli, yaxud beynəlxalq təşkilata xəbər verilməsi kimi hüquqlar ətrafı şəkildə müəyyən edilmişdir.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 153.2.4-cü maddəsində isə tutulmuş şəxsin tutulması barədə yaxınlarına dərhal xəbər verməsi tələbi isə konkretləşdirilmiş; qocalar, yetkinlik yaşına çatmayanlar və psixi pozuntusu olan şəxslərin vəziyyətində isə bu bildiriş müvafiq qurum tərəfindən təşəbbüs göstərərək həyata keçirilməsi vəzifəsi qeyd edilmişdir [7].

Qeyd edək ki, yuxarıda qeyd etdiyimiz beynəlxalq prinsiplərdən irəli gələrək, xarici ölkələrin qanunvericiliyində də tutulmadan sonra xəbər vermək hüququ öz əksini tapmışdır.

Belə ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarında federal qanun qəbul edilməsə də ayrı-ayrı ştatların qanunvericiliklərində bu hüquq müfəssəl şəkildə öz əksini tapmışdır. Belə ki, İllinoys Ştatının (State of Illinois) Cinayət-Prosessual Məcəlləsində qeyd edilir ki, polis nəzarətində olan şəxslər, vəkil ilə və ya ailə üzvləri ilə əlaqə qurmaq hüququna malikdirlər və bu əlaqə, polis nəzarətinə götürüldükləri andan ən gec 3 saat ərzində, ilk saxlanma yerinə çatdıqları andan isə dərhal təmin edilməlidir. Polis nəzarətində olan şəxslərə, 3 telefon zəngi etmək üçün telefon istifadəsi imkanı verilir, bu zənglər sabit xətt və ya mobil telefonla edilə bilər [8].

Bundan əlavə, qeyd edək ki, Braziliya Federativ Respublikasının Konstitusiyasında, Ekvador Respublikası, Peru Respublikası, Paraqvay Respublikası və Honduras Respublikalarının isə həm Konstitusiyalarında, həm də cinayət prosesual məcəllələrində bu hüquq, müxtəlif məzmununda əks olunmuşdur [14, s. 17-18].

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinə əsasən, aşağıdakı şəxslər şübhəli şəxs qismində tanına bilər: barəsində tutulma qərarı çıxarılmış şəxs; cinayət törətməkdə şübhəli bilinərək tutulmuş şəxs; haqqında həbs, girov və ya ev dustaqlığı xaricində qətimkan tədbiri seçilmiş şəxs.

Tutulmuş şəxs 48 saatdan artıq saxlanıla bilməz (Cinayət-Prosessual Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş xüsusi hallar istisna olmaqla).

Digər şübhəli şəxslər isə qətimkan tədbiri qərarının elanından etibarən maksimum 10 gün müddətində bu statusda saxlanıla bilərlər.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 147-ci maddəsi tutulmanın yalnız konkret hallarda tətbiqini nəzərdə tutur: şəxsin cinayət törətməsinə əsaslı şübhə olduqda; ittihamın elan edilməsi və ya qətimkan tədbirinin pozulması hallarında; cəzanın icrası ilə bağlı məhkəmənin qərarının yerinə yetirilməsi məqsədilə [7].

Bundan başqa, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 150-ci maddəsində birbaşa göstərilməsə də, ittihamın elan olunması üçün şəxs barəsində təqsirləndirilən şəxs kimi tanınmasına dair qərar çıxarılmalıdır, çünki ittiham yalnız belə qərardan sonra təqdim edilə bilər [10, s. 293].

Tutulma, yalnız şəxsin törətdiyi əməlin cinayət qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibli olması halında mümkündür. Hüquqa zidd, lakin cinayət tərkibi olmayan əməllərlə bağlı tutulma həyata keçirilə bilməz [4, s. 451].

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinə əsasən, tutulmaya istər cinayət işi başlanamışdan, istərsə də cinayət işi başladıqdan sonra yol verilə bilər [4, s. 454].

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinə əsasən, isə bütün hallarda barəsində tutulma tətbiq edilən şəxs azadlığının faktiki məhdudlaşdırıldığı vaxtdan tutulmuş hesab edilir.

Cinayət törətməkdə şübhəli olan şəxsə tətbiq edilən tutulma qanunverici tərəfindən istər tətbiq edilmə halları, istərsə də tətbiq edilməsinin prosessual əsaslarına əsasən xüsusilə fərqləndirilmiş, əlavə hüquqların verilməsi ilə insan hüquq və azadlıqlarının, ilk növbədə təmin edilməli olduğu diqqətə çatdırılmışdır.

Hesab edirəm ki, bu halda şəxsin tutulması halı ilkin mərhələ (Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 204-207-ci maddələrinə əsasən aparılan araşdırma zamanı izahatın verilməsi istisna olmaqla - bu xüsusiyyətlər cinayət işinin başlanmasından əvvəl - şəxsin tutulmasından əvvəlki mərhələdir) sayılmaqla cinayət əməli törətməsi istinad edilən şəxsin cinayət prosesinə ilkin olaraq cəlb edilməsi və onun hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin başlanğıcıdır, digər hallarda isə tutulma başlamış və ya davam edən cinayət prosessual münasibətlərin davamı kimi tətbiq edilir.

Bütün tutulma halları üçün ümumi olan hüquq və azadlıqların yüksək səviyyədə təmin edilməsi şəxsə tutulma prosessual hərəkətini tətbiq edən orqanın əməkdaşlarının vəzifəsi kimi müəyyən edilmişdir.

Qeyd edək ki, əgər şəxsin tutulması onun faktiki azadlığının məhdudlaşdırılması anı ilə başlayırsa, o zaman onun müdafiəçi ilə təmin edilməsi hüququnun olmasının izah edilməsi ilə yanaşı şəxsin tutulmadan dərhal sonra xəbər vermək hüququndan istifadə edə bilməsinin təmin edilməsi əhəmiyyətlidir.

Şəxsin azadlığının faktiki məhdudlaşdırılmasını həyata keçirən subyektlər baxımdan tutulmanı təhlil edək.

Bir halda əməliyyat-axtarış fəaliyyəti subyektinin müvəkkil edilmiş şəxsi və ya təhqiqat orqanının digər əməkdaşı şəxsin azadlığını məhdudlaşdırır, daha sonra onu müvafiq orqana gətirir və təhqiqatçı, müstəntiq və ya prokurora aidiyyəti üzrə təhvil verir, digər halda isə müvafiq təhqiqatçı, müstəntiq və ya prokuror şəxsin tutulması barədə birbaşa qərar qəbul edərək eyni vaxtda onun həm azadlığını məhdudlaşdırır, həm də barəsində tutulma haqqında protokolu tərtib edir.

Şəxsin şübhəli şəxs qismində saxlanması, onun hüquqlarının təmin edilməsi, eyni zamanda şəxslərin prosessual və ya əməliyyat-axtarış fəaliyyəti subyektinin məsul şəxsi və ya təhqiqat orqanının digər əməkdaşı olması baxımından təhlili Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və ya onların prekursorlarının, habelə narkotik vasitələrə və psixotrop maddələrə aid olmayan güclü təsir edən və zəhərli maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə dair cinayət işləri üzrə məhkəmə

təcrübəsi haqqında 14 iyun 2024-cü il tarixli 8 sayılı Qərarında (bundan sonra Plenum Qərarında) açıqlanmışdır [13].

Bu qərar qəbul edildikdən sonra təcrübədə bir çox hallar aydınlaşmış, şübhəli və təqsirləndirilən şəxslərin digər hüquqları ilə bərabər onların müdafiə hüququnun keyfiyyətinin yüksəldilməsi ilə bağlı digər məqamların da tətbiq edilməsinin önü açılmışdır.

Plenum Qərarında qeyd edilir ki, əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin xüsusiyyətləri, o cümlədən bir çox hallarda gizli, konspirativ üsullarla həyata keçirilməsi, tətbiq edilən üsulların, əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanlarla əməkdaşlıq edən şəxslərin, məlumat mənbələrinin məxfiliyini qorumaq zərurəti hal şahidlərinin, müdafiəçilərin əməliyyat-axtarış tədbirlərində iştirak etmələrini istisna edir və həmin şəxslərin əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanlar tərəfindən bu və ya digər əməliyyat-axtarış tədbirinə, məsələn, əməliyyat-axtarış tədbirinin gedişində saxlanılan şəxsin üstünün yoxlanılmasına və yaxud binalara, o cümlədən yaşayış yerlərinə, hasarlanmış tikinti obyektlərinə, qurğulara və torpaq sahələrinə baxış əməliyyat-axtarış tədbirinə cəlb edilməsi əməliyyat-axtarış tədbiri nəticəsində əldə olunmuş sübutların mötəbərliyinə (sübut əhəmiyyətli ola biləcək predmetin əldə edilməsi şəraitinin qüsurluluğuna görə) şübhə salan hal kimi nəzərdən keçirilə bilər [10, s. 49].

Plenum Qərarında vurğulanır ki, əməliyyat-axtarış tədbirinin gedişində Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 148.2-ci maddəsində göstərilən halların meydana gəlməsinə görə şübhəli şəxsin tutulması (azadlığının məhdudlaşdırılması) faktı da tutulma anında şübhəli şəxsin yanında müdafiəçisinin olmasını şərtləndirən və bu səbəbdən əməliyyat-axtarış tədbirini həyata keçirən səlahiyyətli şəxs üçün həmin yerdə və yaxud müvafiq polis qurumuna və yaxud əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən digər orqana gətirildikdən sonra müdafiəçinin iştirakını təmin etmək vəzifəsi yaradan hal deyildir. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin xüsusiyyətləri, eləcə də Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 148.2-ci maddəsində göstərilən şübhəli şəxs qismində tutulmanı şərtləndirən halların bir növ hadisələrin təsadüfi axarında meydana gələn hallar xarakterində olması əməliyyat-axtarış tədbirinin gedişində müdafiəçinin iştirakını istisna etdiyi kimi, əməliyyat-axtarış tədbiri gedişində tutulma faktiki olaraq tətbiq edildikdə (həmin anda) şübhəli şəxsin yanında müdafiəçisinin olması (əməliyyatçı tərəfindən ona müdafiəçinin təqdim edilməsi) istisna olunur [10, s. 50].

Təsadüfi deyildir ki, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 90.7 və 90.7.5-ci maddələri tutulmuş şübhəli şəxsin hüquqlarının həyata keçirilməsini tutulma anı, yəni artıq baş vermiş şübhəli şəxs qismində tutulma faktı ilə əlaqələndirmişdir [10, s. 50].

Şəxsin Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 148.2-ci maddəsində göstərilən hallarda faktiki tutulub-saxlanması (yaxalanması) və bununla əlaqədar cinayət təqibini həyata keçirilən orqana gətirildikdən dərhal sonra təhqiqatın və ya ibtidai istintaqın aparılması həvalə edilmiş şəxs tərəfindən tutulmanı rəsmiləşdirən protokolun tərtib edilməsi isə səlahiyyətli şəxslərin şübhəli şəxs

qismində tutulmanın tətbiqi üzrə bütöv fəaliyyətin elementləri olduğundan bir-birindən ayrılı və tutma dedikdə, müstəsna olaraq faktiki tutulma ehtiva oluna (protokolun tərtib edilməsi isə “şübhəli şəxs qismində tutulma” anlayışından xaric edilə) bilməz [10, s. 50].

Plenum Qərarında, həmçinin qeyd edilir ki, o da təsadüfi deyildir ki, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 86.8-ci maddəsi təhqiqat orqanının əməkdaşının (yəni, o cümlədən əməliyyat-axtarış fəaliyyəti subyektinin müvəkkil edilmiş şəxsinin) səlahiyyətləri sırasında şübhəli şəxsi tuta bilməsini (yəni yaxalaya, azadlığının faktiki məhdudlaşdırma bilməsini) təsbit etməklə yanaşı, həmin maddənin digər müddəaları şübhəli şəxsi tutulma prosesində müdafiəçi ilə təmin etmək vəzifəsini deyil, “tutulan şəxsə onun hüquqlarını”, yəni o cümlədən tutulan andan müdafiəçiyə malik olmaq hüququnu izah etmək vəzifəsini nəzərdə tutmuşdur (Cinayət-Prosessual Məcəlləsi maddə 86.8.4) [10, s. 50].

Qeyd edilməlidir ki, məhkəmə praktikasını təhlil edən zaman aydın olur ki, şəxslərin şübhəli şəxs kimi tutulması daha çox hallarda şəxsin azadlığının faktiki məhdudlaşdırılması müvafiq orqanın inzibati binasından kənarında baş verir.

Plenum Qərarında Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 86.2.2 və 86.2.3-cü, habelə 85.2.2 və 85.2.3-cü maddələrində də müvafiq olaraq təhqiqatçının və müstəntiqin vəzifələri sırasında şübhəli şəxs tutulduğu andan ona hüquqlarını izah etmək; tutulduğu andan müdafiəçinin yardımından istifadə etmək hüququnu təmin etmək vəzifələrini həyata keçirmək müəyyən edilmişdir [10, s. 50].

Plenum Qərarında Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 153.2-ci maddəsində cinayət prosesini həyata keçirən orqanın (yəni əməliyyat-axtarış tədbirini keçirməyə müvəkkil edilmiş şəxslərin deyil, təhqiqatın və ya ibtidai istintaqın aparılması həvalə edilmiş şəxslərin) və tutulmuş şəxsin yerləşdirildiyi müvəqqəti saxlama yerlərinin əməkdaşlarının tutulmuş şübhəli şəxsə münasibətdə vəzifəsi olması qeyd edilmiş, eləcə də Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin vəkili şübhəli şəxsin müdafiəsi üçün cinayət prosesində iştirak etməsini tənzimləyən 92.3.9, 92.4.1, 92.4.2 və 92.4.6-cı maddələri ilə müqayisəli şəkildə təhlili onu deməyə əsas verir ki, cinayət-prosessual qanunvericilik tutulmuş şübhəli şəxsin müdafiəçiyə malik olmaq hüququnun realizə edilməsini, bir qayda olaraq, tutulmanın prosesual məcburiyyət tədbiri kimi artıq tətbiq edilmiş (mövcud) olması ilə şərtləndirməklə, bu hüququ təmin etmək vəzifəsini müvafiq təhqiqat və ibtidai istintaq orqanının üzərinə qoyması özü əksini tapmışdır [10, s. 51].

Başqa sözlə, şəxsin cinayət törətməsinə şübhə yaranması ilə əlaqədar (Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 148-ci maddəsində göstərilən hallarda) tutulduğu andan müdafiəçiyə malik olmaq hüququ deyil, hüquqları barədə, o cümlədən tutulduqdan dərhal sonra müdafiəçiyə malik olmaq hüququna dair məlumat və izah almaq hüququ yaranır [10, s. 51].

Odur ki, şübhəli şəxs əməliyyat-axtarış tədbirinin keçirilməsi ilə əlaqədar əməliyyat-axtarış fəaliyyəti subyektinin müvəkkil edilmiş şəxsi tərəfindən tutulub - saxlanıldıqda (yaxalandıqda) faktiki tutulma anında ona digər

hüquqları ilə yanaşı, müdafiəçinin hüquqi yardımından istifadə etmək hüququ izah olunmalı, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 153.2.2 və 153.2.3-cü maddələrində nəzərdə tutulduğu kimi, şübhəli şəxs tutulduqdan dərhal sonra polis orqanına və yaxud digər təhqiqat orqanına gətirilib tutulmanın rəsmiləşdirilməsi başa çatdırıldıqdan (o cümlədən təhqiqatın və ya ibtidai istintaqın aparılması həvalə edilmiş şəxs tərəfindən tutma protokolu tərtib edildikdən və şübhəli şəxs həmin protokolla tanış edildikdən) dərhal sonra artıq təhqiqatçı və yaxud müstəntiq şübhəli şəxsin müdafiəçiyə malik olmaq hüququnun realizə edilməsi üçün Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 153.2.5-153.2.8-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş qaydalara uyğun olaraq tədbirlər görməli, hər bir halda şübhəli şəxs qismində ilk dindirilməyədək şübhəli şəxsin müdafiəçisinin, öz müdafiəçisi olmadıqda isə müdafiəçi qismində dəvət edilən vəkilin cinayət prosesində iştirak etmək, o cümlədən onların konfidensial ünsiyyət saxlamaq imkanı təmin edilməlidir [10, s. 52].

Plenum Qərarı ilə şəxsin faktiki azadlığının məhdudlaşdırılaraq tutulduğu andan protokol tərtib edilib onun “statusunun rəsmiləşdirildiyi” anına qədər olan müddət ərzində ilkin şübhənin və ya şəxsə elan ediləcək ittihamın mahiyyəti ilə bağlı müdafiəsinin həyata keçirilməsinə hazırlıq görməsi imkanlarının olması aydınlaşdırılmışdır [10, s. 52].

Plenum Qərarında Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 153.2-ci maddəsində cinayət prosesini həyata keçirən orqanın (yəni əməliyyat-axtarış tədbirini keçirməyə müvəkkil edilmiş şəxslərin deyil, təhqiqatın və ya ibtidai istintaqın aparılması həvalə edilmiş şəxslərin) və tutulmuş şəxsin yerləşdirildiyi müvəqqəti saxlama yerlərinin əməkdaşlarının hüququ kimi qeyd edilir. Artıq o deməkdir ki, Plenum Qərarında bu cür izah verilməsi ilə, həmçinin 153.2.4-cü maddədə qeyd edilən vəzifələri həyata keçirmək ancaq təhqiqatın və ya ibtidai istintaqın aparılması həvalə edilmiş şəxslərə aiddir.

Bu halda isə əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsini tənzimləyən “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tələbləri (bundan sonra Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında Qanun) baxımdan digər məqamların yaranmasına səbəb olur. Əməliyyat-axtarış tədbirləri zamanı əldə edilən məlumatlar da qanunvericiliyə uyğun şəkildə rəsmiləşdirilməlidir. “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Qanunun 15-ci maddəsinin III hissəsinə əsasən, bu tədbirlərin nəticələri müvafiq əməliyyat-qeydiyyat işlərində sənədləşdirilməli və sistemləşdirilməlidir [11].

Bu tələbdən irəli gələrək, əməliyyat-axtarış subyektinin məsul şəxsi tərəfindən şəxsin iştirakı ilə barəsində aparılan əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələrinin bu və ya digər formada rəsmiləşdirilməsinin həmin vaxt şəxsin hüquqlarına təsir etmək imkanlarını da nəzərə alsaq, nəticə etibarlı ilə, şəxsin mümkün özünümüdafiə vasitələrindən istifadə edə bilməməsi ilə nəticələnə bilər.

Əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə əldə olunan məlumatlar və sənədlər daha sonra cinayət prosesində istifadə olunması imkanları qanunla müəyyən edildiyi üçün bu məsələyə toxunulmuşdur.

Plenum Qərarında qeyd edildiyi kimi, əgər əməliyyat-axtarış tədbirinin gedişində Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 148.2-ci maddəsində göstərilən halların meydana gəlməsinə görə şübhəli şəxsin tutulması (azadlığının məhdudlaşdırılması) faktı da tutulma anında şübhəli şəxsin yanında müdafiəçisinin olmasını şərtləndirən və bu səbəbdən əməliyyat-axtarış tədbirini həyata keçirən səlahiyyətli şəxs üçün həmin yerdə və yaxud müvafiq polis qurumuna və yaxud əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən digər orqana gətirildikdən sonra müdafiəçinin iştirakını təmin etmək vəzifəsi yaradan hal deyildirsə, əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən subyektin məsul şəxsinin faktiki saxladığı şəxsin hüquqi statusu mahiyyətə şübhəli şəxs statusundadır və bu şəxsi saxlayan zaman edilmiş hüquqi hərəkətlərin (sənədləşmələr aparılması, sübutların toplanması, ondan müəyyən izahatların alınması) həyata keçirilməsi zamanı şəxsin hüquqi müdafiəsi imkanları təmin edilməlidir.

Əgər şəxsin hüquqi statusu şübhəli şəxsdirsə və ya deyildirsə, faktiki azadlığının məhdudlaşdırılmasından sonra müdafiəçi ilə “görüşənə” qədər olan müddət ərzində iştirak edəcəyi proseslərdə hüquqlarının təmin edilməsi və ya mümkün məruz qala biləcəyi pozuntulardan müdafiəsini həyata keçirmək imkanına malik olmalıdır.

Plenum Qərarında Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 153.2-ci maddəsində cinayət prosesini həyata keçirən orqanın (yəni əməliyyat-axtarış tədbirini keçirməyə müvəkkil edilmiş şəxslərin deyil, təhqiqatın və ya ibtidai istintaqın aparılması həvalə edilmiş şəxslərin) və tutulmuş şəxsin yerləşdirildiyi müvəqqəti saxlama yerlərinin əməkdaşlarının hüququ kimi qeyd edilir.[10, s. 52].

Plenum Qərarında Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 86.8-ci maddəsi təhqiqat orqanının əməkdaşının (yəni, o cümlədən əməliyyat-axtarış fəaliyyəti subyektinin müvəkkil edilmiş şəxsinin) səlahiyyətləri sırasında şübhəli şəxsi tuta bilməsini (yəni yaxalaya, azadlığının faktiki məhdudlaşdırma bilməsini) təsbit etməklə yanaşı, həmin maddənin digər müddəaları şübhəli şəxsi tutulma prosesində müdafiəçi ilə təmin etmək vəzifəsini deyil, “tutulan şəxsə onun hüquqlarını”, yəni o cümlədən tutulan andan müdafiəçiyə malik olmaq hüququnu izah etmək vəzifəsini nəzərdə tutması qeyd edilir (Cinayət-Prosessual Məcəlləsi maddə 86.8.4) [10, s. 50].

Belə olan halda hesab edirik ki, tutulduqdan dərhal sonra tutulduğu və harada saxlanıldığı barədə yaxın qohumlarına və ya əlaqə saxlaması onun üçün qanuni maraq doğuran digər şəxslərə telefonla və ya digər vasitələrlə məlumat vermək hüququ və bunun həyata keçirilməsi vəzifəsi də bu baxımdan yaranmaqdadır.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, şəxsin faktiki azadlığını məhdudlaşdıran təhqiqat orqanının əməkdaşı tərəfindən müdafiəçiyə malik olmaq hüququ izah edilirsə, bu hal artıq şəxsin dərhal xəbər vermə hüququnun realizəsini şərtləndirir. Bunun təmin edilməməsi isə şəxsin öz gələcək müdafiəsini qurmaq imkanlarından məhrum edilməsi ilə bərabər qeyri-müəyyənliklərə səbəb ola bilər.

Şəxsin şübhəli şəxs qismində tutulduğu halda onun faktiki azadlığının məhdudlaşdırıldığı an ilə aidiyyəti üzrə təhvil verildiyi anadək keçən müddətin standart olmaması bu hüququn təmin edilməsinin vacibliyini ortaya çıxarır.

Tutulmadan dərhal sonra məlumat verilmənin nəzərdə tutulması şəxsin barəsində protokol tərtib edilməsi anında yaranırsa, o zaman şəxsin azadlığının faktiki məhdudlaşdırılması anından tutulmanın hesablanması hüquqi mahiyyəti və əhəmiyyəti ilə ziddiyyət təşkil edir.

Hər kəsin qanunla qadağan olunmayan üsul və vasitələrlə öz hüquqlarını və azadlıqlarını müdafiə etmək hüququ olduğu üçün o səbəbdən hesab edirəm ki, tutulmadan dərhal sonra xəbər vermək hüququ istər Konstitusiyada, istərsə də Cinayət-Prosessual Məcəlləsində dərhal məlumat verilməsi formasında təsbit edilmişdir ki, bununla, şəxsin özünü müdafiə imkanları və məruz qaldığı hüquqi prosedurlar barədə hüquqi müdafiə mexanizmini qanunla müəyyənləşmiş formada həyata keçirməsinə imkanı olsun. Mahiyyətcə məlumat vermək hüququnu həyata keçirmək, son nəticədə, şəxsin hüquqi vəziyyətinin bu və ya digər formada yaxşılaşdırılmasına xidmət edə bilər.

Hesab edirəm ki, tutulmadan dərhal sonra şəxsin tutulması barədə xəbər vermək hüququnun təmin edilməsi halı bu baxımdan şəxsin mövcud məhdud şəraitdə hüquqi müdafiəsini həyata keçirməsinə əsas yarada bilər. Bu, şəxsə tətbiq edilən tutulmanın bütün halları üçün əhəmiyyətlidir.

Qeyd etdiyimiz kimi, müvafiq orqanın əməkdaşının digər istisnalar nəzərə alındıqda, bu vəzifəsi şəxsin xəbər vermək hüququnu təmin etmək, yəni şəxsə müstəqil şəkildə özünün müəyyən etdiyi şəxsə məlumat vermək imkan və şəraitinin yaradılmasını ehtiva edir.

Hesab edirəm ki, xəbər vermək hüququnun qanunla müəyyən edilərək ona sərbəst şəkildə ailə üzvünə, öz müdafiəçisinə və ya istənilən digər şəxsə xəbər vermək imkanının təmin edilməsi onun gətirildiyi müvafiq orqanda özünə müdafiəçi seçmək hüququ qədər həlledicidir. Eyni zamanda müvafiq cinayət prosesini və ya əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən subyektin məsul şəxsi tərəfindən şəxsin bu hüququn təmin edilməsi onun müvafiq olaraq orqan və şəxslərin özbaşına və ya arzuolunmaz hərəkətlərindən müdafiə olunmasına, o cümlədən “müdafiəçi” ilə görüşməsinə qədər keçən müddətdə daha “təhlükəsiz” hüquqi vəziyyətdə qalmasına köməklik edər.

Qeyd edək ki, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi qərarında qeyd edir ki, şəxsin faktiki azadlığının məhdudlaşdırılaraq müvafiq orqana aparıldığı zaman keçən müddət ərzində şəxs müvafiq orqanın (polis) nəzarəti altında saxlanılmaqdadır [3, s. 15].

Həmçinin nəzərə alınmalıdır ki, “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 5-ci maddəsinə görə, vəkil hüquqi yardım yalnız onunla fərdi qaydada və ya daxil olduğu qurumla bağlanmış müqavilə əsasında həyata keçirə bilər. Həmin Qanunun 19-cu maddəsinə əsasən, vəkilin hüquqi yardımına görə ödəniş tərəflər arasında bağlanmış müqavilə əsasında həyata keçirilir [15].

Müdafiəçinin hüquqi yardımı, Konstitusiyada təsbit olunmuş digər hüquqlarla – azadlıq hüququ, müdafiə hüququ, məhkəməyə müraciət hüququ ilə sıx əlaqəlidir və onların effektiv həyata keçirilməsini təmin edir. Bu hüququn təmin olunmaması, ədalət mühakiməsinin mahiyyətinə zidd olmaqla, insan hüquqlarının pozuntusu kimi qiymətləndirilir [2, s. 298].

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin 20 may 2011-ci il tarixli qərarında da vurğulandığı kimi, yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım hüququ hüquq və azadlıqların təminatı baxımından mühüm ictimai əhəmiyyətə malikdir. Bu hüququn preventiv funksiyası isə, tək-cə fərdi müdafiəni deyil, həm də dövlət orqanlarının hüquqsuz müdaxilələrinin qarşısını almaq imkanını formalaşdırır [13].

Hesab edirəm ki, bütövlükdə qanunvericilikdə hüquqlar dəqiq ifadə edilməli və onların həyata keçirmək imkanları real olmalıdır. Bu baxımdan, şəxsin faktiki azadlığının məhdudlaşdırılması ilə yaranan tutulması halı ilə müvafiq cinayət prosesini həyata keçirən orqanın əməkdaşları tərəfindən inzibati binada tutulması halı arasında yarana biləcək fərqli hallarda hüquqların həyata keçirilməsi imkanı eyni olmalıdır. Yəni şəxsin özünə müstəqil şəkildə müdafiəçi seçmək hüququnun ona təqdim edilmiş müvafiq siyahı üzrə vəkil seçmək imkanı ilə məhdudlaşdırılmadığını nəzərə alsaq, şəxsin faktiki azadlığının məhdudlaşdırılaraq saxlandığı istənilən hal üçün onun tutulması barədə dərhal xəbər verməsi hüququnun təmin edilməsi onun müdafiə hüququnun sütunu olan müdafiəçiyə malik olmasına birbaşa təsir edir. Bu halda, şəxs özünün istədiyi müdafiəçi ilə əlaqə saxlamalı onunla görüşməli, ona ödəniş etməli, bu müqavilə fərdi şəkildə və ya müvafiq vəkil qurumunda qeydiyyatdan keçməli, order tərtib edilərək müvafiq qayada araşdırma apararı orqana təqdim edilməlidir. Bu zaman isə, şəxsin bu hüququnun həyata keçirilməsi cinayət prosesinin həyata keçirilməsi tezliyinə və davamlılığa təsirsiz qalmayacaqdır. Hesab edirəm ki, xəbər vermək hüququnun təmin edilməsi bu baxımdan cinayət prosesində həm hüquqların, həm də vəzifələrin səmərəli həyata keçirilməsi ilə nəticələnəcəkdir.

III. Nəticə

Şəxsin təhqiqat orqanının inzibati binasından kənarında faktiki azadlığının məhdudlaşdırılaraq tutulduğu andan müdafiəçiyə malik olmaq hüququnun izah edilməsi ilə bərabər şəxsin tutulması barədə xəbər verməsi hüququnun təmin edilməsi müdafiə hüququnu tamamlayaraq bütövlükdə hüquqi müdafiənin düzgün qurulmasını təmin edə bilər.

Bu hüququn təmin edilməsi şəxsin müdafiəçi ilə təmin edilməsi qədər çətin və prosedurlar tələb etməyən vəzifədir. Hesab edirəm ki, bu və ya digər formada həmin hüququn real vaxtda təmin edilməsinin “sənədləşdirilməsi” ilə sonradan tərtib edilən sənədlərdə əks olunması ilə tamamlana bilər. Bu hüququn təmin edilməsi şəxsin özünü müdafiə edə bilməsi, düzgün müdafiə taktikasını seçə bilməsi deməkdir ki, bu da keyfiyyətli hüquqi yardım almasını tamamlayır. Çünki əgər şəxsin (yuxarıda qeyd edilən bütün prosedurlar tamamlanmış)

müdafiəçisi varsa ona xəbər verən zaman müdafiəçinin verə biləcəyi və ya izah edə biləcəyi hüquqları da buna imkan verə bilər.

Göründüyü kimi qanunvericilikdə əksini tapmış şəxsin azadlığının təhqiqat orqanının inzibati binasından kənarında faktiki məhdudlaşdırılması ilə formalaşan “tutulma”-sı halı ilə prosessual şəxs tərəfindən tutulma protokol tərtib edilərək tutulması faktı anlayışları arasında şəxsin özünü müdafiə imkanlarının fərqli aspektləri yaranmaqdadır.

Bu baxımdan, əgər qanunvericilikdə şəxsin azadlığının faktiki məhdudlaşdırılması halı müəyyən edilibsə, həmin hallar üçün özünümüdafiə imkanlarının həyata keçirilməsi üçün ilkin hüquqlarının sərhədi dəqiq müəyyənləşdirilməlidir.

Nəzərə alsaq ki, faktiki azadlığının məhdudlaşdırılması zaman şəxs müstəqil şəkildə onu kimlərin saxlaması, hansı əsaslarla saxlanması, hansı tarixdə, harada saxlanması, hara aparılması barədə müstəqil şəkildə öz vəkilinə, ailə üzvünə və ya digər istədiyi şəxsə məlumat verməsi halında onun hüquqlarının təmin olunması keyfiyyəti də artacaqdır.

Bu baxımdan, şəxsin tutulmadan dərhal sonra məlumat vermək hüququnun təmin edilməsi müdafiəçiyə malik olmaq hüququnun izah edilməsindən daha əhəmiyyətli ola bilər.

ƏDƏBİYYAT (REFERENCES):

1. Abbasova F. M. Criminal Procedure. Textbook. General Part. Revised and supplemented second edition. Baku: Zardabi LTD Publishing House, 2015, 410 pages. (in Azerbaijani / Abbasova F. M. *Cinayət Prosesi. Dərslik. Ümumi Hissə. Yenidən işlənmiş və əlavə edilmiş ikinci nəşr.* Baku: Zardabi LTD MMC, 2015, 410 səhifə).
2. Aliyev A. İ. Human Rights. Coursebook. Revised and supplemented second edition. Baku: “Nurlar” Publishing, 2019, 352 p. (in Azerbaijani: Əliyev Ə.İ. İnsan hüquqları. Dərslik. Yenidən işlənmiş və əlavə edilmiş ikinci nəşr. Baku: “Nurlar” Nəşriyyatı, 2019, 352 s.).
3. Case of Layijov v. Azerbaijan (Application no. 22062/07), The European Court of Human Rights judgment. Strasbourg, 10 April 2014.
4. Commentary on the Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan. Baku: Digesta, 2016, 1335 p. (in Azerbaijani: Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin Kommentariyası. Baku: Digesta, 2016, 1335 s.).
5. Constitution of the Republic of Azerbaijan (in Azerbaijani: Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası). URL: www.e-qanun.az/framework/897 (last access - 04.09.2024).
6. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT), Adopted: 10 December 1984, Entry into force: 26 June 1987, United Nations General Assembly (Resolution 39/46),

- URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>. (last access - 05.09.2024).
7. Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan (in Azerbaijani: Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsi).
URL: <https://e-qanun.az/framework/46950> (last access - 01.09.2024).
  8. Illinois State (725 ILCS 5/103-3.5) Code of Criminal Procedure.
URL: <https://www.ilga.gov/legislation/ilcs/ilcs4.asp?DocName=072500050HArt.+103&ActID=1966&ChapterID=54&SeqStart=3400000&SeqEnd=4600000> (last access - 12.09.2024).
  9. International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), Adopted: 16 December 1966, Entry into force: 23 March 1976, United Nations General Assembly (Resolution 2200A).
URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>. (last access - 15.09.2024).
  10. Jafarquliyev M. A. Criminal Procedure of the Republic of Azerbaijan. Baku: Qanun, 2008, 767 pages. (in Azerbaijani: Cəfərquliyev M. Ə. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesi. Dərslik).
  11. Law of the Republic of Azerbaijan on Operational-Search Activity. (in Azerbaijani: Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu).
URL: <https://e-qanun.az/framework/2938> (last access - 07.09.2024).
  12. Resolution of the Plenum of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan dated May 20, 2011 (in Azerbaijani: Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun 2011-ci il 20 may tarixli qərarı).
URL: <https://e-qanun.az/framework/21754>. (last access - 06.09.2024).
  13. Resolution of the Plenum of the Supreme Court of the Republic of Azerbaijan dated June 14, 2024 (in Azerbaijani: Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 2024-cü il 14 iyun tarixli qərarı).
URL: <https://supremecourt.gov.az/storage/pages/2077/narkotik-plenum.pdf> (last access - 09.09.2024).
  14. Right to Notify Third Parties of Police Custody. Document No. 1 in the Series on Safeguards to Prevent Torture in Police Custody in Latin America.
URL: <https://www.apt.ch/knowledge-hub/publications/series-safeguards-prevent-torture-police-custody-latin-america> (last access - 03.09.2024).
  15. The Law on Advocates and Advocacy Activities. (in Azerbaijani: Vəkil və Vəkillik fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu).
URL: <https://e-qanun.az/framework/257> (last access - 11.09.2024).
  16. UN Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment. Adopted by UN General Assembly resolution 43/173 of 9 December 1988.

URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/bodyprinciples.pdf> (last access - 14.09.2024).

17. Universal Declaration of Human Rights (UDHR), Adopted: 10 December 1948, United Nations General Assembly (UN GA Resolution 217 A).

URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (last access - 04.09.2024).

18. European Convention on Human Rights (ECHR), Official title: Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Adopted: 4 November 1950, Entry into force: 3 September 1953, Council of Europe.

URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf (last access - 02.09.2024).

**The right of a suspect to
notify immediately after detention –
as an essential component of the right to defense**

KANAN ISMAYILOV*

Abstract

This article attempts to comprehensively explore the legal grounds and regulations of the right to notify someone of a detention immediately after detention, as reflected in Articles 90.7.5 and 153.2.4 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan (hereinafter CPC), as well as its direct connection with the right to defense and its role as an integral part of that right. Within the context of the identified legal regulations, it is discussed that this right should not only be considered an independent legal norm but also provided as a procedural safeguard equivalent to the right to receive high-quality legal assistance, which is another component of the right to defense. The right to inform someone immediately after detention is regarded as an inseparable element of the right to defense. This is because the detention procedure must be carried out not only with the involvement of the detained person or their defense attorney but also through the application of other legal procedures that ensure the right to defense. This is not merely a formal requirement but a mechanism that safeguards the individual's right to defense and prevents violations of their rights. Failure to properly guarantee a person's rights during detention can directly affect their right to defense and, in some cases, lead to violations of their rights, which may result in them being left without proper defense during the trial. The article discusses how the failure to ensure this right affects individuals' legal status, its impact on the

---

* Member of the Bar Association of the Republic of Azerbaijan / LL.M. student at Chicago-Kent College of Law / email: kenan.s.ismayilov@gmail.com

right to defense, and the practical challenges encountered in implementing detention procedures. In particular, attention is drawn to the legal consequences of detention and practical issues related to ensuring the overall right to defense in accordance with relevant legislation. In addition, the article discusses new approaches aimed at strengthening human rights and freedoms and enhancing the transparency of legal procedures. These approaches aim not only to make the application of the law more effective but also to develop it in line with modern standards in terms of protecting citizens' rights and ensuring legal justice. Based on existing practices, the article outlines the possibilities of developing and optimizing legal defense mechanisms, and how their effective implementation may eliminate many of the challenges faced by defense attorneys. It provides a detailed analysis of how normative acts are applied in specific situations, how this right is ensured in practice, and related legal defense issues. Finally, the article outlines the opportunities that steps toward improving and optimizing legal defense mechanisms may provide in terms of ensuring the effectiveness of the right to defense, improving the quality of legal assistance, and guaranteeing the protection of citizens' rights. It highlights the importance of ensuring human rights and freedoms, the implementation of the right to defense, and strengthening the role of legal defense not only in terms of enhancing the activity of the legal profession but also in making the state's legal mechanisms more transparent and fair.

Keywords: *right to notification, suspect, arrest, right to defense, defense counsel, quality legal assistance, legal guarantees, actual deprivation of liberty.*

Право подозреваемого на уведомление сразу после задержания - как неотъемлемая часть права на защиту

КЕНАН ИСМАЙЫЛОВ*

Резюме

В данной статье предпринимается попытка всесторонне проанализировать правовые основания и регулирование права на уведомление о задержании сразу после его осуществления, закреплённого в статьях 90.7.5 и 153.2.4 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики (далее — УПК), а также его непосредственную связь с правом на защиту и роль в качестве неотъемлемой части этого права. В контексте выявленных правовых норм обсуждается необходимость обеспечения данного права не только как самостоятельной правовой нормы, но и как юридической процедуры, равнозначной праву на получение качественной правовой помощи, которое является составной

---

* Член Коллегии адвокатов Азербайджанской Республики / магистрант Школы права «Chicago-Kent College of Law» / электронная почта: kenan.s.ismayilov@gmail.com

частью права на защиту. Право на уведомление сразу после задержания рассматривается как неотъемлемая часть права на защиту. Это связано с тем, что процедура задержания должна осуществляться не только при участии самого задержанного или его защитника, но и с применением других правовых процедур, обеспечивающих реализацию права на защиту. Это не просто формальное требование, а механизм, гарантирующий право человека на защиту и предотвращающий нарушение его прав. Нарушение прав человека во время задержания может напрямую повлиять на его право на защиту, а в некоторых случаях привести к его нарушению, что в будущем может оставить человека без надлежащей защиты в суде. В статье рассматривается, как несоблюдение этого права может повлиять на правовой статус человека, его право на защиту, а также обсуждаются практические трудности, возникающие при реализации процедуры задержания. Особое внимание уделяется правовым последствиям задержания и практическим вопросам обеспечения права на защиту в соответствии с действующим законодательством. Кроме того, обсуждаются новые подходы к обеспечению прав и свобод человека и расширению прозрачности правовых процедур. Эти подходы направлены не только на повышение эффективности применения закона, но и на развитие правовой системы в соответствии с современными требованиями — с целью защиты прав граждан и обеспечения правовой справедливости. Основываясь на существующей практике, описываются возможности развития и оптимизации механизмов юридической защиты, а также того, как их эффективное применение может устранить многие проблемы, с которыми сталкиваются защитники. Подробно анализируется применение нормативных актов в конкретных ситуациях, как это право обеспечивается на практике и сопутствующие вопросы, связанные с правовой защитой. В заключение в статье освещаются перспективы совершенствования и оптимизации механизмов юридической защиты, а также их роль в обеспечении эффективности права на защиту, повышении качества юридической помощи и гарантировании прав граждан. Отмечается важность обеспечения прав и свобод человека, реализации права на защиту и укрепления института адвокатуры не только в контексте развития адвокатской деятельности, но и с точки зрения повышения прозрачности и справедливости правовых механизмов государства.

Ключевые слова: право на уведомление, подозреваемый, задержание, право на защиту, защитник, квалифицированная юридическая помощь, правовые гарантии, фактическое ограничение свободы.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 25.10.2024

Çapa qəbul: 02.04.2025